

१
अथस्वामिश्रीरामकृष्णभारथिकृतसंस्कृतकाशीव्याख्याप्रारंभः

संस्थानभावनगर दरबारश्रीना छापखानामां घेलाभाइ मंछारामे छापी प्रगटकरी शके १८००

2

ॐ श्रीगणेशायनमः॥ श्रीविश्वनाथंगुरुंनत्वाहुंठिराजचभैरवम् ॥ भवानिमातरंध्या
 त्वाकाशीव्याख्यांकरोम्यहम् ॥ १ ॥ आत्मनःआकाशःसंभूतःआकाशाद्वायुसंभवः ॥ अनि
 लादग्निःप्रजायेताग्नेरपांसमुद्भवः ॥ २ ॥ एवमुत्पत्तिक्रमश्चश्रुतिषुप्रतिपादितः ॥ काश्या
 ख्यासंभवोनास्तिक्रमोपिनैवदृश्यते ॥ ३ ॥ सर्गादौसर्गरूपेणकाश्यात्मनिचतिष्ठति ॥ यथा
 स्थितमनाकारंक्वजन्मजनकक्रमइति ॥ ४ ॥ काश्यांहिकाशतेकाशीकाशीसर्वप्रकाशते ॥ सा
 काशीविदितायेनतेनप्राप्ताहिकाशिकाइति ॥ भगवत्पादगुरुणोक्तमिति ॥ ५ ॥ पंचकोशा
 त्मकंदेहंपंचभूतात्मकंजगत् ॥ पंचकोशात्मिकाकाशीपूर्य्यासीदवनतिले ॥ ६ ॥ चत्वार्यशी
 तिदेहेषुश्रेष्ठानवद्वारवती ॥ अखिलब्रह्मांडतीर्थेषुश्रेष्ठाहिकाशिकापुरी ॥ ७ ॥ तास्मात्का
 शीब्रह्मरूपाजडापृथ्वीरसंगता ॥ महर्जनस्तपोलोकवासिभिर्मुनिभिःसही ॥ ८ ॥ जलेतुप्र
 विष्टासाचछत्राकारंमहाद्युति ॥ दृष्टंतत्काशिकारूपंनिर्मितंनमयापरम् ॥ ९ ॥ वदंतिलोकाः
 सततंकाशिकेशवनिर्मिता ॥ निर्माणंतुजडस्यात्रक्रियतेनपरात्मनः ॥ १० ॥ इत्यादिकाशि

॥ का ० ॥

रहस्येपि ॥ काकाशीकेनरचिताकथाआश्चर्यकारिणी ॥ महाप्रभावामहतीमहादेवहरिप्रिया
॥ ११ ॥ कथंजातामहानंदारूपिणिरूपवर्जिता ॥ गुरुरुवाच ॥ धन्योसिवत्सभद्रंतेयस्यतेम
॥ १ ॥ तिरीदशी ॥ ययावशीकृताःसर्वेदेवाविप्राःसहात्मना ॥ सर्वधर्मफलंसम्यक्काश्यांश्रद्धधते
मनः॥ काशीब्रह्मेतिविख्यातायद्विवर्तोजगद्भ्रमः ॥ अविवर्ततदेवाहुःकाशीतिब्रह्मवादिनः॥
यत्परशद्वःसशब्दार्थः ॥ इतिवृद्धवचनं सामान्यशास्त्रतोनूनंविशेषोबलवान्भवेत् ॥ एत
न्वायेनकाशीशब्दस्यव्यवस्थायथामतिक्रियते ॥ वाक्यार्थोद्विविधोवाच्यार्थोलक्ष्यार्थश्चे
ति ॥ यथात्वंपदार्थेभौतिकंलिंगादि ॥ स्थूलदेहपर्यंतंवाच्यार्थोभवति ॥ आभासफला
वशानोनित्योपलब्धिकूटस्थनिर्विकारलक्ष्यार्थः ॥ तथैवकाशीशब्दस्यवाक्यार्थोद्विविधः
॥ वाच्यार्थोलक्ष्यार्थोवा ॥ वाच्यार्थोरुद्रतनूप्रकाशकः ॥ तनूश्चग्रामरूपेतिदर्शितंग्राम
शब्देनवाराणासीग्रहेमानंइहरुद्रतन्वां काशीरूपायांनिर्विघ्नस्थितिर्दर्शिता ॥ अंतर्गृहा
दिपंचक्रोश्यात्मकोपरिसंख्यानरूपोयत्रतत्रदेविदेवतादिपूजाकथनरूपोरुद्रतन्ववयवभूतो

॥ १ ॥

3

लक्ष्यार्थोयत्र वाच्यार्थस्तत्रैवलक्ष्यार्थोभवति ॥ विशेषस्यबलवत्तरत्वात् सोविमुक्तःकस्मि
 न्प्रतिष्ठितः ॥ वरणायामस्यांचप्रतिष्ठितः ॥ इतिवचनात् ॥ अत्रहिजंतोःप्राणैरुत्क्रम
 माणस्यरुद्रस्तारकं ब्रह्मव्याचष्टे ॥ येनासावमृतीभूत्वामोक्षीभवति ॥ अत्रकाश्यांकैवल्य
 मुक्तिः ॥ तात्कालिकीग्राह्यारुद्रःपरमेश्वरःसर्वशक्तिमत्त्वाकर्तुंसमर्थः ॥ भगवान्मायाम
 हेश्वरस्तास्तास्तत्रप्रवर्तयन्ननवद्यलीलाःस्वत्रंत्रोहवैशिवःशक्तिमान्स्वमहिम्निनित्येवैब्रह्म
 लोकेमहीयमानस्तुसच्चिदानंदविग्रहः ॥ सच्चिदानंदविग्रहइतिरुद्रोपषादि तस्मादविमुक्त
 मेवनिषेवेत ॥ सर्वजंतवःमहेश्वरात्ज्ञानंप्राप्यअविद्ययाबद्धामुच्यंते ॥ मोक्षश्चतेषांतादा
 त्म्यरूपोघटाकाशमहाकाशयो रिवपुनर्देहांतरारंभेकारणंनस्ति किंचनसालोक्यादिर्विद्वद्भि
 र्नमंतव्योसाक्षा न्मोक्षत्वमिष्यते उपासनायांतारतम्याद्भेदोमोक्षेस्थितोऽपररूपत्वात् ॥
 पूर्वकर्मणांज्ञानाग्निनाविनष्टत्वाद्भिश्श्लेषो ज्ञानकारणंप्रारब्धकर्मभोगेनक्षयितेततःकाश्यांवि
 देहकैवल्यंभवतीतिसुनिश्चितं ॥ काश्यांविदेहकैवल्यंप्रागुत्तरकर्मणामसंभवान्नविश्लेषोवेदि

॥ का ० ॥

॥ २ ॥

तव्योविचक्षणैः ॥ येषुण्यांबाराणसींपुरीमधितिष्ठंतिप्राणभृतोजंतवस्तेसर्वेक्षेत्रसन्यासि
नइदंशरीरंक्षेत्ररूपेणभगवताप्रतिपादितंतस्यन्यासक्षेत्रसंन्यासस्तेसर्वेब्रह्मतारकस्याधिका
रिणोजातास्तेषांरुद्रोब्रह्मतारकंव्याचष्टेनदृष्टुर्दृष्टेविपरिलोपोविधत्तेअविनाशित्वादेतादृशि
ज्ञानस्वरूपादृष्टिमवलंब्यएतद्वौणः प्रयोगःपरमेश्वरः क्षेत्रसन्यासकृतानांकाशीरूपास
न्यासाश्रमगतानांचउपदेक्षंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ॥ इतिभगवद्वचनम् ॥ देह
न्यासोहिसन्यासोनतुकाषायवाससइतिभागवतोक्तम् ॥ प्राणस्यउत्क्रमणसमयएतदपिगौ
णः प्रयोगोनतुमुख्योलोकांतरेदेशांतरगमनरूपोनाशाग्रंघ्रांतबहिर्द्वादशांगुलपर्यंतनिः
सरणंतस्यहृद्देशेप्रवेशरूपउत्क्रमणंसर्वशरीरव्यापिनः प्रज्ञानांशवः प्रवेष्टव्यतः पुरुषस्यहृद्दे
शेएकीभवनंवा ॥ तत्समयेयथागर्भाशयेबालस्यज्ञानमुत्पद्यते ॥ तथाश्रियमाणस्यरुद्रो
पदेशेनज्ञानंभवति ॥ ज्ञानसंप्राप्तसमयेमुक्तोसौविगताशय इतिवचनात् ॥ अग्नितप्ता
यसिपिंडेजलबिंदुवत् ॥ नतरूपप्राणाउत्क्रामंतिअत्रैवसंविलीयंतेइतिश्रुतेः ॥ तस्मात्का

॥ २ ॥

श्यांतात्कालिकीमुक्तिर्भवति ॥ अत्रपारमार्थिकीसत्ताअपूर्वतास्वीक्रियतांनान्यभ्यांतिशांति
 निराश्रयाएतत्तूरूपामुक्तेरपूर्वतानतात्विकी ॥ विमुक्तश्चविमुच्यतइतिश्रुतिविरोधात् ॥ का
 श्यांरुद्रस्तापत्रयात्मकंसंसारदुः खंरुतदुः खहेतुर्वारुतद्रावयतीतिरुद्रःरुतदुःखंदुःखहेतुर्वा
 द्रावयत्पेपनःप्रभुःरुद्रइत्युच्यतेसद्भिःशिवःपरमकारणमितिस्मृतेः ॥ अश्रुभंद्रावयन्नरुद्रोय
 ज्जहारपुनर्भवं ॥ ततःस्मृताभिधौरुद्रशब्देनात्राभिधीयतइतिच ॥ रुत्यावेदरूपयाधर्मादीन्
 बोधयतिवारुद्रः ॥ रुत्याप्रणवरूपयास्वात्मानंप्रापयतीतिवारुद्रः ॥ रोरूयमाणोद्रवतिप्रवि
 शतिमर्त्यानितिवारुद्रः ॥ त्रिधावद्धोषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्यानाविवेशेतिश्रुतेः ॥ सैवा
 धिकाशक्तीरुदुक्तातस्याद्रावयिताभक्तेभ्यइतिवाविग्रहः ॥ रुद्रःरुतशब्देवेदात्मानंकल्पा
 दौब्रह्मणेददातीतिवारुद्रः ॥ योवैवेदांश्चप्रहिणोतितस्माइतिश्रुतेः एवमादिभिःप्रकारैर्ब
 हुधारुद्रशब्दोनिरूप्यते ॥ तारकंतारकःप्रणवस्तारयतीतितारःतारएवतारकःस्वार्थेकःप्र
 त्ययःसंसारसागरादुत्तारकंतारकंचतद्ब्रह्मेतितारकंब्रह्मोच्यते ॥ उमितीदंतद्ब्रह्मेतिश्रुतेः ॥

॥ का ० ॥

॥ ३ ॥

ॐमितितदक्षरमिदं सर्वमिति श्रुतेः ॐमित्येकाक्षरं ब्रह्मेति भगवान्व्याचष्टे उपदिशति ॥ ये
नासावमृतो भूत्वामोक्षी भवति ॥ येनोपदिष्टेन ज्ञानेनासौ जंतुरमृती भूत्वेत्यत्रातद्भावेच्चिर्न भव
ति स्वतः सिद्धत्वात् ॥ अमृतो यमविद्यां तर्हि तोमर्त्यभावमापन्ने निवृत्ताऽज्ञानतत्कार्यो मोक्षी
भवति एतत् श्रुतिस्मृतिवचनात् ॥ काश्यां ये प्राणभृतोऽश्रियमाणाः सर्वे संन्यासिनः स्युः ब्रह्मता
रकस्य अधिकारीत्वात् ॥ यदि सर्वेषां संन्यासो न स्वि क्रियते विद्वद्भिः लोके यज्ञोपवीतशिखात्या
गप्रै सोच्चारसमये व्याहृतीनां सावित्र्यां प्रवेशः सावित्र्याः प्रणवे प्रवेशः प्रणवस्य आत्मनि अभेदेन
भावनाकरणं प्रतिपादितं ॥ केवलप्रणवस्याधिकारी संन्यासो संन्यासाश्रमातिरिक्तानां उपदे
शो नैव भवति ॥ संन्यासिनामेव उपदेशो भवति ॥ द्वादशसहस्रजपः ॥ प्रणवस्य विश्वेश्वरिण
द्वतौ प्रतिपादितः ॥ नित्यविधौ यतः कारणात् काश्यां श्रियमाणानां रुद्रः प्रणवव्यामिश्रदृष्टि
नां ब्रह्मतारकं व्याचष्टे ॥ अविमुक्तेषु नियमविधिना सर्वजंतूनां क्षेत्रसंन्यासकृतानां कैवल्यता
त्कालिकमुक्तिप्रदाने प्रतिज्ञां कृतवान् ॥ अयं नियमविधिविनियोगः ॥ षोडशकलोहि

॥ ३ ॥

सौम्यपुरुषः ॥ छांदोग्येषोऽशकलाश्रद्धादिनामांताप्रतिपादिताः ॥ प्रस्नोपनिषदिपंचदश
 प्रतिपादिताः प्रश्नेऽप्यताः कलाः सर्वा मुक्तिकाले स्वस्वप्रतिष्ठां प्रतिपद्यन्ते गताः कलापंचदश प्रति
 ष्ठा देवाश्च ॥ सर्वे प्रतिदेवतासुकर्माणि विज्ञानमयश्चात्मा परे व्यये सर्वमेकी भवन्ति ॥ अवि
 मुक्ते जंतोः प्राणोत्क्रमणसमये सर्वे उपाधिरूपाः कलाः स्वस्वप्रतिष्ठां विंदन्ति देवाः सर्वे प्रतिदेवता
 सुप्रपद्यन्ते ॥ कर्माणि संचितानि ज्ञानाग्निना विनष्टानि भवन्ति ॥ यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मा
 सात्कुरुतेर्जुन ॥ ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा इति भगवद्वचनं ईसिकातूलमग्नौ प्रो
 तं प्रदह्यत इति श्रुत्तेः अत्र पूर्वप्रकरणस्याध्याहारः काश्यां क्षेत्रसंन्यासकृतानां जीवानां कर्मत्रि
 विधं संचितं ॥ प्रारब्धं आगामिक्रियमाणा परपर्यायं वा संचित्तस्य विनाशः श्रुतौ प्रतिपादितः प्रा
 ष्ठकर्मणां भोगेन विनाशः क्रियमाणं कर्म परिशेषात्तस्य विनाशः सर्वथानैवास्ति अग्निना भर्जित
 चणकादि अन्नवत्तिष्ठति यथा चणकादिषु वृक्षोद्भवकारिकाशक्तिः अग्निना विनष्टा जाता ॥ तथा
 पि क्षुब्धवृत्तिद्वारा तुष्टिपुष्टिरीयोत्पादिकाशक्तिः तस्मिन् तिष्ठत्येव ऽअत्र छांदोग्यश्रुतिः प्रमाणं

॥ का ० ॥

॥ ४ ॥

॥ भुक्तान्नस्य योनिष्ठो धातुः समनसि शक्तिमधात् ॥ तद्वत्क्रियमाणकर्माणि निरहंकारकृतानि वि
द्यमानदेहे ज्ञानिनां संतितस्मिन् पुण्यपापत्मिका फलशक्तिरस्ति श्रुतिप्रतिपादिता ॥ तस्य पु
त्रादाय मुपयांति ॥ तस्मात् अविमुक्ते परमेश्वर रुद्रेण क्षेत्रमर्यादाभैरवियातना सिद्ध्यर्थम् ॥
भयंकरवाक्यमुक्तं तस्य स्वार्थतात्पर्याभावो यदि स्वार्थस्विकृते वाक्यभेदो न स्यात् ॥ तर्हि वि
भागकरणं तथा सिद्धं यथा एकादशीमाहात्म्ये अस्वमेधफलमुक्तं तद्वत् विज्ञेयं अत्रापि व्यावहारि
किसत्तायां म्रियमाणानां आगामिकर्माणि ॥ नामकला च ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रादिवर्णाः
॥ विष्णुदत्तदेवदत्तादिनामानि स्त्रिनपुंसकादिर्लिंगसहितानि एता सर्वा प्रातिभासिकजीवेषु भ
वंतु ॥ वारुद्रसैनकागणारुद्रपिशाचत्वेन भैरवाज्ञया वर्तमानाः प्रतिपद्यन्ते ॥ यत्र यत्र यस्मा
त्पारमार्थिके जीवे विदेहकैवल्यप्राप्ते सति अविमुक्ते काहानिर्भवति यथा जलपूर्णघटे जलाकाश
घटाकाशौ प्रतिपद्येते ॥ घटे नष्टे सति विठिनभूमौ किञ्चिज्जलमस्ति तत्र प्रतिबिम्बोप्यस्ति ॥ अत्र प्र
माणं ॥ अवच्छिन्नरूपजीवस्य पूर्णेन ब्रह्मणैकतां ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यानि जगुर्नेतरजीवयोः

॥ ४ ॥

इति भगवत्पादैरुक्तं ॥ अविमुक्तवपवस्थार्थमेतद्वाक्यप्रमाणं ॥ मंत्रखंडोप्यत्र प्रमाणं यथा पा
 रमार्थिकजीवस्य पूर्णेन ब्रह्मणैकतां तत्त्वमस्यादिवाक्यानि जगुः व्यवहारिकप्रातिभासिकजीवे
 ऐक्यतां न जगुः अविद्याकार्यत्वात् ॥ तथैव अत्र काश्यां पारमार्थिकजीवस्य अभेदद्योतकं तारकं ब्र
 ह्म व्याचष्टे इतरस्य उपदेशो न संभवति ॥ यातनादि व्यवहारे अधिकारि सर्वासृष्टिर्मायिकि अं
 तया तित्वात् अत्र केचि जीवन्मुक्ता अन्ये सर्वे विदेहमुक्ता तेषां कर्माणि संचितानि ज्ञानप्राप्तिसमये
 विनष्टानि भवंति प्रारब्धभोगेन नष्टं भवति आगामिक्रियमाणपदवाच्यकर्मणां परिशेषोऽस्ति ॥
 जीवन्मुक्तानां भर्जितान्नामिवास्ति ॥ अन्येषां विदेहमुक्तानां सांकुरानास्ति ॥ पुण्यपापा
 त्म्यकाः तेषां फलरूपभोगो पारमार्थिकजीवानां असंभवो श्रुतिमंत्रखंडविरोधात् ॥ न तस्य
 प्राणाः उत्क्रामन्ति अत्रैव संविलीयन्त इति श्रुतेः उत्क्रममाणकाले क्रतुः ॥ तस्मिन् वाजयति जं
 तोर्जीवमात्रस्य जीवपरयोः संगः अग्रिमक्षिणसंबन्धः क्रियां वितनोति विस्तारयतीति तं मरण
 काले जीवपरयोरैक्यप्रकाशयन्तमित्यर्थः होतारं रत्नधातममित्यन्तं पदं व्याचष्टे ॥ आहूय मोक्षप्र

॥ का ० ॥

॥ ५ ॥

दमिति होतारं आव्हातारं जनैरप्रार्थितोपि स्वयमेव तानाहूय रत्न स्यरमणीयधनस्य एषास्य पर
मासंपदिति श्रुतेः ॥ मोक्षरूपस्य वित्तस्य दातृ तमं नान्यो मोक्षप्रदोस्तीत्यर्थः ॥ एतद्वाक्यमपि प्र
माणरूपमस्ति ॥ इदं श्रुतिस्मृतिप्रतिपादितार्थालक्षार्थे गौण्यामुक्तेः सिद्धत्वात् अनुवादरूपाः
श्रुक्वामदेवादिमुक्तवत् ॥ वाच्यार्थमुख्योद्देशमाहात्म्यप्रतिपादकत्वात् इममर्थविस्तरेण द
र्शयति ॥ काशीशब्दो मुष्टौ गौणः मुख्योद्देशे इत्यस्याप्यर्थस्य सूचकं मंत्रांतरे दृश्यते ॥ यथा उ
त्ताभय इति ॥ हे पुरुहूतस्वेस्वेयज्ञे बहुभिराहूय तत्त्वं एकोऽद्वितीय ईश्वरः ॥ श्रवोभिर्वेदैः अत्र
हि जंतोः प्राणेषूत्क्राममाणेषु रुद्रस्तारकं ब्रह्म व्याचष्टे काश्यामेव मुक्तिकामानां आसनं ॥ देहां
ते रुद्रस्तारकं ब्रह्म व्याचष्टे इत्यादिभिः अभये मोक्षनिमित्तं दृढं अकुंठितसामर्थ्यं स्थानस्य उत पू
र्वोक्तमंत्रोक्तचराचरप्रविलापनपक्षापेक्षयाऽधिकं तत्तु अवदा उक्तवानसि यत्तु यत्र वृत्रहा ॥ आ
त्मतत्त्वप्रकाशेन अज्ञानहंता सन् ॥ इमे अज्ञानकल्पिते अपारे दूरपारे अनंतरोदसीरोदके जंतूनां
कारागाररूपे व्यावाप्य विव्यौचित्वा निश्चितं संगृह्णाः समगृह्णाः संगृहीतवानसि ॥ अह

॥ ५ ॥

भावोहरस्यमश्चछांदसःतिरोधत्से ॥ सतेतवकाशीरिवकाशीदेशविशेषोस्ति ॥ यथामुष्टिर्गृही
तमर्थप्रकाशयति ॥ प्रकाशमानंचजगत्तिरोधत्तेइतिउपचारात्काशीरित्युच्यतेऽक्रतिस्मृत्यादि
षु ॥ मंत्रशारीरकेतुदेशेकाशीशब्दोमुख्यः मुष्टौगौणइतिप्रतिपादितंतन्मुष्टेर्जगल्लयाधिष्ठा
नत्वाभिधानात्इत्यर्थः ॥ प्रतिनियतैववस्तुशक्तिः यथाग्नेर्दाहशक्तिस्तथाकाश्यामोचकश
क्तिः प्रतिनियतैव ॥ यथाशुक्लौपयोवाहान्पतिताजलबिंदवः मुक्ताःस्युः तथाकाश्यांसंस्थि
ताः सर्वेपिजंतवः कीटाः पतंगाः पशवश्चवृक्षाजलेस्थलेयेविचरंतिजीवाः मंडुकमत्स्याः
कृमयोपिकाश्यांत्यत्काशरीरंशिवमाप्नुवंति ॥ पुण्यानिपापान्यखिलान्यशेषंसार्थसर्वाजंश
रीरमार्ये ॥ इहैवसंहृत्पददातिबोधयतः शिवानंदमाप्नुवंति ॥ सूच्यग्रमात्रमपिनास्तिम
मारूपदेस्मिन्स्थानंसुरेश्वरिमृतस्यनयत्रमोक्षःभूमौजलेविपतिवाश्रुचिमध्यतोवासर्पाग्निदस्यु
पविभिर्निहतस्यजंतोः स्थिराकाश्यामिहैवैकाप्रतिज्ञाहिमयाकृताअत्रैवमृतमात्राणांतिरश्चाम
पिदेहिनांभक्तानामप्यभक्तानांपुण्यपापात्मनामपिमुक्तिंदास्यामिसर्वेषांभक्तानामेवसैवदिवि

॥ का ० ॥

॥ ६ ॥

नापियोगैर्विनापिपुण्यैः सहितोपिपापैः मृतः प्रयात्येवहियत्रतत्रमामेवनिर्दग्धसमस्तदोषः
अत्रसाक्षान्महादेवोदेहांतेस्वयमीश्वरः ॥ व्याचष्टेतारकं ब्रह्मजंतूनामपवर्गदः तीर्थानिस
र्वाण्यपिमोक्षदानिश्रुतानिसर्वेष्वखिलेषुराजनवाराणसीप्राप्तकलानिशीघ्रकालेनवातोव्यव
धानवंति ॥ १ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुसंचितैः पुण्यकर्मभिः ॥ प्राप्तावाराणसीरम्याप्रसादात्पा
रमेश्वरात् ॥ २ ॥ येकाश्यांसंशयाविष्टामुक्तौतेषांशरीरिणां ॥ प्राणप्रयाणसमयेप्रमाणंप
रमेश्वरः ॥ ३ ॥ इत्यादिश्रुतिस्मृतिसूक्तैः प्रतिपादितोर्थो मुख्यार्थे अस्ति ॥ केचित् विद्वज्ज
ना एतद्वाक्यार्थं विमृश्या विकल्पं कुर्वन्ति ॥ यद्यपि श्रुतिस्मृतियुक्त्यादिविचार्यमाणे सति विक
ल्पो नैव संभवति यत् क्रतुर्भवति तत्कर्म कुरुते ॥ यत्कर्म कुरुते तदभिसंपद्यति इति श्रुतेः ॥ धर्मि
चेद्धर्मरतः पापी चेत्पापरतः कर्मि चेत्कर्मरतः योगी चेद्योगरत इति ॥ यदहंकारमाश्रित्य न यो
त्स्य इति मन्यसे ॥ मिथ्यैव व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्षति ॥ १ ॥ स्वभावजेन कौंते
यनिबद्धेः स्वेन कर्मणा कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्य वशोपितत् ॥ २ ॥ नहिकश्चित्क्षण

॥ ६ ॥

मपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् कार्यतेह्यवसः कर्मसर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञान-
 वानपि ॥ प्रकृतियांतिभूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथि-
 नौ ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु कश्चिद्यतति सिद्धये इति ॥ श्रुतिस्मृतिभगवद्वाक्यप्रामाण्यादिति
 ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु असंख्यातेषु सिद्धये कश्चिद्यतति ॥ यथा कश्चित्पुरुषः व्यापारार्थं ध-
 नमादाय रथमारुह्य गमनं करोति तस्य सावधानार्थं परिपंथिज्ञापनार्थमुपदेशः सफलो भवति ॥
 नास्ति दिगंबरार्थं उपदेशः सफलो भवेत् ॥ यथा द्यूतविद्या अधिकारी स्वार्थं नान्यार्थं ॥ तथा
 दार्ष्टंतिज्ञानवानपि स्वस्याः प्रकृतेः सदृशं चेष्टते ॥ तथैव भूतानि प्रकृतियांति निग्रहः किं करिष्य-
 ति ॥ निग्रहकर्ता किं करोति ईश्वरोऽप्यथ राजा वैरोचको वा भयंकरः ॥ शास्त्रे चतुर्विधा ज्ञेयानि
 ग्रहकृत एव हि इति ॥ २ ॥ अयमर्थः काश्यामपि वर्तते ॥ ये सात्विकी प्रकृतिस्था जनाः तेषां
 उपदेशः सार्थः ॥ अन्पेराजसी सात्विकीतामसी प्रकृतिमिश्रीभावं गतानामुपदेशो कृते रोचक-
 भयंकरादिवाक्येन किञ्चित्कालं उपवस्थाकृतमार्गे परिवर्तते ॥ ये केवलं तमः प्रकृतिस्थाश्चतुरो

॥ का ० ॥

॥ ७ ॥

वर्णाः तेषामुपदेशो निरर्थकः ॥ प्रकृतितंत्रत्वात् दिगं वरादिव द्विज्ञेयः ॥ यथार्थवाक्यैः श्रुति
स्मृतिनिर्द्धारितः काशी मोक्षतातात्कालिकनिर्णयपूर्वकव्यवस्था कृता विद्वज्जनैः ॥ तत्कथाश्र
वणेन लोकानिरर्गला कृता इतिकेचित्त्वदंति ॥ इत्याशंक्य आह ॥ सर्वे काशिस्था लोकाः प्र
कृतितंत्राः संति न तु व्यवस्था तंत्राः ॥ यदि व्यवस्था तंत्राः स्वीक्रियंते ॥ तर्हि श्रुतिस्मृतिवि
रोध आयाति सर्वथा तस्मात्सर्वे जनाः सात्विकी राजसीतामसी प्रकृतितंत्राः उपलभ्यंते वर्तमा
न काले वा तद्वाक्यश्रवणेन दृढाश्रद्धा जायते ॥ उत भयं करेण अदृढा भवति ॥ अदृढस्य हेतुः त्रि
धा स्ति वाक्यस्य नानात्वं ॥ मुक्तेरलौकिकत्वं पुरुषापराधत्वं विपर्यादिभावना इति ॥ किं बहु
ना कथनेनालं ॥ मोक्षस्य निर्णयः काश्यामित्थमेकेन जन्मना ॥ सर्वेषामेव जंतूनां प्रमाणैः प्र
तिपादितः ॥ येन केनापि यः कश्चिन्निमित्तेन परित्यजेत् काश्यां प्राणान् सर्वजंतुर्मुक्त इत्यवग
म्यताम् ॥ इति काश्यां मृतमनुष्यमात्राणां षष्टिसहस्रसंवत्पर्यं तारुद्रपिशाचत्वादिभैरवीया
तनाकेन चित्क्षणेनैव स्वप्नवदनुभूय मुक्ता भवंति इतिकेचिदेवं स्वव्यवस्थायां प्रतिपादितवंतः ॥

॥ ७ ॥

९
अन्येकेपि जाग्रतवत्तद्रूपिशाचत्वभैरवीयातनातूपालोकांतरगमनादिकापि प्रतिपाद्यन्ते ॥
एषां अभिमतपक्षे पशुपक्षादिमिनामंडुकपिपीलिकापर्यं ता जीवाः ॥ मनुष्येभ्यः श्रेष्ठाः ॥ भै
रवीयातनाया अभावपूर्वकं मुक्तौ अविशेषत्वात् ॥ पुनः चतुर्विधभूतग्रामेषु षट्भावविकारत्वा
विशेषात् प्राणित्वा विशेषात् ॥ स्थूलकारणोपाधिमत्वा विशेषात् ॥ जंतूशब्दत्वा विशेषात् सं
सारचक्रे भ्राम्यमाणत्वा विशेषात् ॥ अस्मिन् देशे इत्यर्थः अस्मिन् संसारे न केपि सुखिनः संति ॥
दुःखे सुखं मन्यमाना दृश्यन्ते ॥ निस्सारे खलु संसारे सारमेतच्चतुष्टयं ॥ काश्यां वासः सतां संगो
गंगां भः शिवपूजनम् ॥ इति दुःखात्मके संसारे एतत्सारं प्रतिपादितं ॥ विद्वज्जनैः ज्ञानी चतु
र्विधो लोके रागीत्यागी शांतिकः ॥ तूर्यघोरो विदेहमुक्तौ विशेषो नास्ति किंचन ॥ इति वचना
त् ॥ ये चतुर्विधा जीवन्मुक्ता जगति संतितेषां जीवन्मुक्तौ तारतम्यं भवतु परंतु विदेहकैवल्ये सर्वे
तुल्या भवन्ति ॥ तद्वदत्र काश्यां चतुर्विधा जीवाः ॥ तेषां जीविते तारतम्यमस्तु विदेहमुक्तौ विशेष
त्वं नास्ति कालविलंबो जीवन्मुक्तवत् ॥ यत्राचार्यस्त्रिपुरविजयी साधनानां चतुर्णां संपद्दासः ॥

॥ का ० ॥

॥ ८ ॥

सुलभशमनंस्वैरचारस्तपांसि ॥ १ ॥ श्रोतव्याचश्रुतिरपितपःश्रूयतेजन्मभाजां ॥ काले
काश्यांसुकृतधनिकास्तत्रवासंलभंते ॥ २ ॥ इत्यत्रत्रिपुरविजयीआचार्योस्तितत्रकालवि
लंबोक्तेःआश्चर्यमुक्तिरेकेनजन्मनेतिवचनव्याघातात् ॥ अत्रैवमृतमात्राणामितिमात्रन्युप्र
त्ययप्रयोगप्राबल्यात्तनचातोव्यवधानवंतीतिवाराणसीमुक्तेःकालांतरव्यवधानाश्रवणात्श्रु
त्यर्थानुगुणानामन्येषामपिवचनानांभूयसांसंभवात् ॥ प्रमाणवंत्यदृष्टानिकल्पानिसुबहून्य
पि ॥ वालाग्रशतभागोपिनकल्पोनिःप्रमाणकः ॥ इतिन्यायात् ॥ पीनोदेवदत्तोदिवान
भुंक्तेइतिवाक्येरात्रिभोजनमंतरेणपीनत्वानुपपत्तेः ॥ यथारात्रिभोजनंकल्प्यतेतथैवचात्रा
पिश्रुतिस्मृत्यन्यथानुपपत्त्यामुक्तिरेकेनजन्मनाजंतोरेष्टव्याइतिननुभूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाः ॥
इतिमानवंवाक्यमपिश्रेष्ठत्वेनोक्तमित्याशंकामाह ॥ अत्रकाश्यामुपदेशोद्विविधोसामान्यविशे
षभूतोवांप्राणोत्क्रमणकालेसर्वेषांजंतूनांसामान्येनत्रिपुरविजयीउपदेष्टा ॥ वर्तमानदेहस्थि
तिकालेमनुष्याणांश्रुतिस्मृत्योःसर्वविशेषेणब्राह्मणादयआचार्यद्वाराउपदेशंकुर्वति ॥ तदाह

॥ ८ ॥

॥ यमोवैवस्वतोराजायस्तवैषहृदिस्थितः तेन चेदविवादस्तेमागंगां माकुरु नूगमइति ॥ गंगा
 कुरुक्षेत्रयोर्निषेधमुखतोमुमुक्षुप्राप्त्वमाहस्मभगवानार्योमनुः ॥ यद्वैकिंचित्मनुरवदत्तद्वेष
 जमितिश्क्रतेः ॥ यमः यमयतिनियमयतितथाचश्क्रतिः ॥ यआत्मनितिष्ठन्नात्मनोतरोय
 मात्मानं वेदयस्यात्माशरीरं यआत्मानमंतरोयमयति एष ते आत्मांतर्याम्यमृतइतिवैवस्वतः ॥
 विवस्वान्पिता अस्येतिविवस्वतमधितिष्ठतीत्यर्थः ॥ राजाराजते दीप्यते स्वयं प्रकाशते ज्यो
 तिर्ब्राह्मणवाक्योक्तं ज्योतिष्वंप्रत्यगात्मनः औपचारिकमन्यत्र चंद्राग्नेर्भास्यत्वादभास्त्वादादि
 केतिवचनात् ॥ यस्तेवैषहृदिस्थितइति ॥ स्वानुभवप्रत्ययत्वं दर्शयति हृदिस्थितइति सर्वे
 षांभूतानां हृद्देशे सदा सन्निहितः ॥ अंतःप्रतिष्ठः शास्ता जनानामिति श्रुतेः ॥ शास्ता विष्णुरशे
 षस्य जगतो यो हृदिस्थितइति स्मृतेः ॥ तेतवयो हृदिस्थितस्तेन परमात्मना ऽविवादेन ऐक्या
 त्म्यं यदास्ति तदा गंगां कुरुक्षेत्रं च मागाः ॥ गंगायां मरणं चैव दृढाभक्तिश्च केशवे ॥ ब्रह्मविद्या
 ऽप्रबोधश्चनाल्पस्य तपसः फलमिति ॥ समप्रधानभावेन ॥ श्रीव्यासेनोक्तं मरणे स्मरणं वि

॥ का ० ॥

॥ ९ ॥

एनोः कथ्यतेऽत्यंतदुर्लभं ॥ तदल्पेन हि कालेन गंगां संसेव्य लभ्यते इति यस्य तत्त्वज्ञानं नास्ति
तस्य गंगायां कुरुक्षेत्रे वा यावद्देहावसानं तावत्स्थितौ सत्यां तत्त्वज्ञानमवाप्य मोक्षो भवतीति भा-
वः ॥ अयं हि विशेषरूपोपदेशः य आत्मनितिष्ठन्नात्मनोऽंतरो यमात्मा न वेद यस्य आत्मा शरीरं ॥
इत्यत्र श्रुतौ ॥ आत्मशब्देन लिङ्गादिस्थूलदेहांतं मुख्यार्थः प्रत्यगात्मनिकुटस्थे प्रेर्यत्वप्रेरकत्व
भावो न संभवति तुल्यत्वात् ॥ अग्निचंद्रादिवत् ॥ यतः गौणो न मुख्यः श्रुतिस्मृतिविरोधात्
॥ नान्यो तोस्ति दृष्टा ॥ नान्यो तोस्ति श्रोतानान्यो तोस्ति विज्ञाता इति श्रुतेः क्षेत्रज्ञं
चापि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भारतेति स्मृतेः यस्मात्कार्यकारणसंघातरूपे आत्मनितिष्ठन् अंतरो
यमयति प्रेरयति ॥ यथामुकुरजलादौ सूर्यप्रतिबिंबिते सति सर्वे मुकुरादिवृत्तयोऽभितिपयं-
ताः ॥ प्रसरन्ति तदेव यमनं नैव अश्वारूढवत् यमयति ॥ तथा आत्मनि प्रतिबिंबिते न सर्वेऽचे-
तना चैतन्यवत्तामिव प्राप्ता अंतः करणस्य प्रत्ययाः बहवः प्रजायन्ते तद्वत् लोकांतरगमनमपि
विज्ञेयं ॥ एवं श्रुतिसिद्धाविमुक्तमाहात्म्ये तदुपवृंहणानि कानिचित्पुराणवाक्यान् युदाह्रियन्ते

॥ ९ ॥

॥ त्रताविमुक्तपदं वाराणसीक्षेत्रपरमित्यविवादं ॥ वाराणसीमाहात्म्यपरेषु अनेकपुराणप्र-
 देशेषु अविमुक्तनाम्नैव व्यवहारभूयस्वात् ॥ ब्रह्मसदनत्वं च सर्वेषामेव जंतूनां मोक्षप्राप्तिसद्भावा-
 त् ॥ लैंगे इदं गुह्यतमं क्षेत्रं सदा वाराणसीमम ॥ सर्वेषामेव जंतूनां हेतुर्मोक्षस्य सर्वदेत्यादिना-
 नापुराणवाक्यैस्तदुपवृंहणात् ॥ स्त्रियमाणानां तारकोपदेशेन च कैवल्यं भवति ॥ नैमिषे च कु-
 रुक्षेत्रे गंगाद्वारे च पुष्करे अन्येषां सेवनात्स्नानान्नमोक्षः प्राप्यते यतः ॥ इह संप्राप्यते यस्मात्
 स्मादेतद्विशिष्यते ॥ कामं भुंजन् स्वप्नन् क्रीडन् कुर्वन् हिविविधाः क्रियाः अविमुक्तेत्यजन् प्राणान्
 जंतुर्मोक्षाय कल्प्यते ॥ विषयासक्तचित्तोऽप्येकधर्मरतिर्नरः ॥ इह क्षेत्रे मृतः सोऽपि संसारे
 न पुनर्विशेत् ॥ जन्मान्तरसहस्रेषु यं न योगी समाप्नुयात् ॥ तमिहैव परं मोक्षं मरणादाधिगच्छ-
 ति ॥ विपन्नानां च जंतूनां यत्र विश्वेश्वरः स्वयं कर्णजापं प्रकुरुते कर्मनिर्मूलनक्षमं ॥ यत्नतो य-
 त्नतो वापि कालात्यक्त्वा कलेवरं ॥ तारकस्योपदेशेन काशी संस्थोऽमृतो भवेत् ॥ वाराणसी
 समरसीकरणादृतेऽपि योगादयोगिजनताजनितापहन्त्री ॥ तत्तारकं श्रवणगोचरतां नयंति

॥ का ० ॥

॥ १० ॥

तद्ब्रह्मदर्शयतियेनपुनर्भवोन ॥ तथायदाहुःपरमंतत्त्वंयदाहुर्ब्रह्मसत्तमं ॥ स्वसंवेद्यंयदाहु
श्चतत्तत्रातेदिशाम्यहं ॥ निर्वाणश्राणनेयत्रपात्रापात्रंनचितयेत् ॥ आनंदकाननेतन्मेदान
स्थानंदिवानिशं ॥ भवांबुधौमहागाधेप्राणिनःपरिमज्जंतेभूत्वैवकर्णधारोतेयत्रसंतारयाम्य
हम् ॥ महासमाधिसंपन्नैर्वेदांतार्थनिषेविभिःदुःप्रायोयत्रवैमोक्षःशोच्यैरपिसलभ्यते ॥ कू
र्मपुराणे ॥ यत्रसाक्षात्महादेवोदेहांतेस्वयमीश्वरः ॥ व्याचष्टेतारकंब्रह्मतदेवमविमुक्तकं
॥ इत्येवमनेकपुराणवाक्यैस्तारकज्ञानद्वारामोक्षप्राप्तिरितिनिर्विवादं ॥ काशीखंडे ॥ मि
थ्यातत्रानुमन्यंतेतार्किकाश्चानुसूयकाःमिथ्यावदंतियेमूढाःकुतर्कबलदर्पिताःकाश्यांसर्वोऽर्थ
वादोयंतेविट्कीटायुगेयुगे नवर्ण्यतेकैःकिलकाशिकेयंजंतोःस्थितस्यात्रयतोतकाले ॥ प
चेलिमैःप्राक्तनपुण्यभारैःउंकारमोकारयतींदुमौलिरिति काशीखंडवाक्योपबृंहणसहिता
त्प्रणवएंवतारकशब्दार्थोअवगम्यते ॥ ननुरामतापनिपद्मपुराणेषुषडक्षरराममंत्रस्यता
रकपदार्थत्वेनोक्तं ॥ अहंदिशामितेमंत्रंतारकंब्रह्मवाचकं ॥ श्रीरामरामरामेतिएतत्तारक

॥ १० ॥

12
मुच्यत इति त्रिरावृत्तराम मंत्रस्य तारकत्वेन फलतः कश्चिद्विशेष इत्याह ॥ प्रणवतादात्म्येन
तस्य वैभवोपपत्तेश्च रामध्वरेफच अकारः मकारविंदुश्च विसर्गोऽंकार इदृशवर्णैः राम एव प्र
णवः प्रणव एव रामः इति रामेभक्तिमुत्पादनार्थमुक्तं न तु स्वार्थतात्पर्यं रोचकत्वात् ॥ इदमेव
कपिलगीतायामुक्तमिति ॥ सोहं बीजाख्यमध्यस्थं श्रीरामः परमं महत् ॥ सोहं राम इति ज्ञात्वा
अतोर्ध्वं न किंचनः ॥ अत्रापि सकारहकारलोपेन प्रणवो भवेत् ॥ किंचित् विवादो न संभव
ति ॥ येन मंत्रेण भगवता वाराणस्यामुपदेशः क्रियते ॥ स एवायमिति प्रणवतादात्म्यातिशय
स्तथाविधया प्रकाश्यते ॥ सनत्कुमारसंहितायामपि ॥ अनिलो मृगनाभिरेणुगंधिरधिका
शी प्रणवोपदेशकाले हरते मरणश्रमांतरांश्च हरवामार्धकुचोत्तरीयजन्मेति ॥ १ ॥ विस्पष्टमेव
प्रणवोपदेशः एव तारकं ब्रह्मेति श्रुतिवाक्ये तारकसमानाधिकरणत्वेन श्रुयमाणस्य ब्रह्मपदस्य ॥
ओंमित्येकाक्षरं ब्रह्मेति ॥ ब्रह्मवाचकत्वेन च ब्रह्मव्यवहारार्हस्यार्थानुगमआश्रितो भवति ॥ इ
त्येवं ऽश्रीमत्परमदयानिधिगुरुदक्षणा मूर्तिपरमानुग्रहलब्धतारकमंत्रोपदेशानां काशी संस्था

॥ का ० ॥

॥ ११ ॥

नांवाक्यश्रवणमात्रेण तत्क्षण एव ब्रह्मात्मैक्यसाक्षात्कारात् मुक्तिर्भवति ॥ नन्वेवमात्मसाक्षा-
त्कारोपदेशवाक्येश्रवणमिव मनननिदिध्यासने अपि तदर्थं श्रूयेते किमितो तरेण तत्क्षणमेव मु-
क्तिरिति चेदुच्यते ॥ सतासौम्यतदा सपन्नो भवति छांदोग्यश्रुतिषु प्रतिपादितः यथा सुषुप्ति अव-
स्थायां सत्संपन्नभूतजीवस्य शीघ्रं उत्क्रमणार्थं वाक्यश्रवणमात्रेणैव उत्थानं स्वमपीतो भवति इ-
ति श्रुतेः सच जीवः सुषुप्तात्स्वप्नात्वाजाग्रितो भवति ॥ यत्र तदुत्थानार्थं मनननिदिध्यासन-
स्य न किंचित्प्रयोजनमस्ति ॥ तदर्थं प्रतिपादनाशास्त्रे कुत्रापि उपलब्धिर्नैव दृश्यते ॥ कुतः यु-
क्त्यनुभवविरोधात् ॥ तथैवात्र काश्यां प्राणप्रयाणसमये रुद्रो गुरुः तारकब्रह्म उपदेशकालेश्रव-
णमात्रेणैव ब्रह्मात्मैक्यज्ञानमवाप्य मुक्तो भवति ॥ व्यावहारिकजगति वर्तमाना ये जीवाः अ-
संभावनाविरुद्धादिविशिष्टाः तेषां ब्रह्मात्मैक्यज्ञानदाढर्यार्थं तन्निवृत्तिद्वारा मनननिदिध्यास-
नादिप्रयोजनमस्ति ॥ प्रतिबंधदूरीकरणनिमित्तं ॥ आत्मा वारेश्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्या-
सितव्यः ॥ इति बृहदारण्यकश्रुतिषु प्रतिपादितः ॥ न काश्यां म्रियमाणार्थं ॥ एवं करुणा

॥ ११ ॥

विष्टविश्वनाथगुरुणासंकल्पपुरःसरं काश्यां चतुर्विधजंतूनां कैवल्यमुक्तिप्रदाने नियमः कृतः स्व
 गार्थिवत् ॥ ममापि भूयो भूयः संसारप्रवृत्तिभारो निवर्त्यते इति मन्यमानेन श्रीभगवतारुद्रेण
 स्वस्वरूपं काशीवाराणसीमहाश्मशानानंदवनाविमुक्तपर्यायलीलाविष्कृतविग्रहभूतं क्षेत्रं प्र
 काशितं ॥ एवं कैश्चित् विद्वज्जनैः व्यवस्थाकृता ममापि भूयो भूयः संसारप्रवृत्तिभारो निवर्त्य
 ते इति गौणः प्रयोगः न मुख्यः संसारप्रवृत्तिभारेषु इयतानास्ति अनादित्वात् अत्र काश्यां मोक्ष
 दानं केवलं करुणया जंतूनां सुखार्थं न तस्मिन् स्वार्थं प्रयोजनमस्ति ॥ तर्हि स्वीकृते ईश्वरत्वव्या
 घातः काशीखंडेऽपि संसारसर्पदष्टानां जंतूनां यत्र शंकरः ॥ अपसव्येन हस्तेन ब्रूते ब्रह्मश्रुतिं स्पृश
 न् ॥ १ ॥ करिष्यति कुपितः कालः किं काशीवाशिनां नृणां काले शिवः स्वयं कर्णे यत्र मंत्रोपदेशकः ॥
 २ ॥ यत्र स्थितानां जंतूनां साक्षात् सिद्धिविनायकः ॥ निर्द्वयविघ्नजालानि सर्वा सिद्धीः प्रयच्छति
 अस्मिन् वाक्ये ॥ ३ ॥ स्वार्थस्योपलब्धिर्नैव दृश्यते ॥ काशीक्षेत्रं शरीरं इत्यत्र वाराणसी इत्यत्र
 च के कर्मकर्तारः संति ॥ तेषां परिज्ञानार्थं परामर्शो जाबालोपनिषदि ॥ सर्वानिन्द्रियकृतान् दूदो

॥ का ० ॥

॥ १२ ॥

पानुवारयतिसर्वानिन्द्रियकृतान्पापान्नाशयतीतिनिरुक्तेनसामान्येनकर्तृबोधोज्ञायते ॥ नतु
विशेषेणकर्तृबोधोभवति ॥ किमर्थंविशेषरूपेविचारःकर्तव्यः ॥ अस्यांपुण्यीकर्मकर्तृणिइन्द्रि
याणिपुरुषोवा ॥ आदिपक्षे ॥ भगवत्तुगीतायांप्रतिपादितं ॥ पंचैतानिमहाबाहोकारणानिनिबो
धमे ॥ सांख्येकृतांतेप्रोक्तानिसिद्धयेसर्वकर्मणां ॥ १ ॥ अधिष्ठानतथाकर्त्ताकारणंचपृथग्विधंवि
विधाश्चपृथक्कृष्टादैवंचैवात्रपंचमम् ॥ २ ॥ तत्रैवंसतिकर्तारमात्मानंकेवलंतुयः ॥ पश्यत्यकृतबु
द्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मतिः ॥ इतिस्मृतेः ॥ विशेषज्ञानंपंचैवकर्मकर्तृणिनान्योस्ति ॥ द्विती
यपक्षमाह ॥ पुरुषेकर्तृत्वाभावद्योतिकाश्रुतिरस्ति ॥ योयंविज्ञानमयःप्राणेषुहृद्यंतज्योतिः
पुरुषः अस्थूलमनण्वह्रस्वमदीर्घः अप्राणोह्यमनाः श्रुभ्रेक्षरात्परतः परइत्यादिश्रुतेः ॥
योयंविज्ञानस्वरूपः प्राणसमीपेअव्याकृदाकाशेज्योतिःपुरुषः सच्चिदानंदस्वरूपः ॥ अयं
पुरुषःब्रह्माभिन्नः ॥ सच्चिदानंदस्वरूपत्वात् ॥ यत्रसच्चिदानंदस्वरूपत्वंतत्रब्रह्माभिन्नत्वंय
थाब्रह्मणि ॥ यत्नैवंतन्नैवंयथाअहमादिपंचविधाः ॥ यस्मादेवंतस्मान्नैवइति ॥ प्रथमश्रुत्य

॥ १२ ॥

तिसरे प्रहरीचे फळ सुभ ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

- ॥ शैलेनि तंबेंदुमाने न स्वैरीणि चात्यशोणिता ॥ रक्त
- ॥ कैमवेत्युचं कल्पे चैव मृतप्रजा ॥ ३ ॥ पिच्छहीचम
- ॥ ध्याका कृवं ध्या च पांडुरे ॥ पीते हृश्चारिणी द्वेया
- ॥ गासुं जसादरे ॥ २ ॥ सिंदूरवर्णैरकैकुं न न्या संतति
- ॥ रेवच ॥ १० ॥ प्रथमं क्रतुं प्राप्तं होतो त्या समपि त्या
- ॥ चा अल्पवर्ण आसत्सुतरस्या चैव फलस्यैरिणी तांब
- ॥ इह असत्सु सपुत्रवंती ब्रज्या समत प्रजा पिच्छलो स
- ॥ बोझ पांडरा असत्सु स कृवं ध्यापि वज्या सद्द
- ॥ जीं गुंजे सारिखा त्याचे फळ सुभ गा सिंदूरवर्णा सरक
- ॥ मा संतती या प्रकरे फलं श्रुती जगत्पावी प्रथमं केतु
- ॥ तः काली जाला आसता तारु सप्त गा मध्या त्रिसनिधे
- ॥ न तिसरे प्रहरीचे फळ सुभ सायं कालीचे फळ सर्व भोगि
- ॥ उपरसंधीस वे श्या रात्री सविध्या पूर्व्याची सवां सप्त
- ॥ रसंधीस दुर्भगा असो फळे जगत्पावी नैसर्गिक वदानी फ
- ॥ प्रथमं क्रतुं प्राप्तं पांडुरे वदानी जाला तस्तु सुभ गा
- ॥ ती वज्या वर रोगी निज्या वर विध्या अवं लिप्ता वर
- ॥ तु वंती असैकपि वज्या वर भोगी निज्या वर वर
- ॥ जिया वारी कशासत्सा स शरीरबन्धु बळक वर
- ॥ पतिव्रता तु नै अथ बांधाट कया वर दुर्भगा मध्यम
- ॥ चरसुभ गा धुतले वदानी वर सुभ मज्जक वर च आस
- ॥ त्यासं माले न फलं जगत्पा वं प्रती यदे संक्रतुं प्राप्तं ज
- ॥ तातरसुचि द्वितीया दुःखदायक तती या पुत्रवंती
- ॥ चतुर्थी विध्या पंचमी सोभास्यवती षष्ठी कर्धना भोगी
- ॥ सप्तमी सुप्रजा प्रसूनी अष्टमी राक्षसोद्व मी विधवा
- ॥ दशमी सोम्य भागिनी एका दशसुचि द्वादशी मर
- ॥ ण च यो दशसुभ च तु दशजिरिणी पेरि मिता सुभ
- ॥ अमावास्या असुभ च से जगत्पा वं ॥ २३ ॥

